

Labai džiugu, kad M. Mairhoferis kai kurias baltų kalbų klaidas atitaiso jau dabar, nelaukdamas netgi savo darbo pabaigos, pvz., pirmojo tomo papildymuose jis jau nurodo liet. *ambà*, *aršùs* svetimą kilmę, tuo tarpu pirmuosiuose žodyno sąsiuvinuose juos kaip giminingus siejo su atitinkamais sanskrito pavyzdžiais. Tikėkimės, kad trečiojo tomo baltiškoji medžiaga bus dar stropiau peržiūrėta, ir baltistai M. Mairhoferio veikalui negalės padaryti jokių priekaištų.

A. Sabaliauskas

Проблемы индоевропейского языкознания. Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков, Москва, 1964.

Recenzuojamą knygą sudaro straipsniai, skirti įvairiausioms indoeuropeistikos problemoms. Daugelis jų negali neatkreipti ir baltų kalbų tyrinėtojo akies.

V. M. Iličius-Svitičius straipsnyje „Seniausieji indoeuropiečių-semitų kalbų kontaktai“ pateikia 24 indoeuropiečių ir semitų kalboms bendrus žodžius, paplitusius bent keliose indoeuropiečių kalbose. Nemaža jų yra ir baltiškų (*taūras*, *šakà* (*šākēs*), *gīrnos*, *alūs*, *dúona*, *medūs*, *dūr̄ys*, *kliūti*, *septyni*, s. lie. kilm. *krieno* „Kaupfpreis“, lat. *gūovs*). Kadangi daugumas tų žodžių yra kultūros terminai, labai dažnai plintą iš kalbos į kalbą skolinimosi keliu, straipsnio autorius nepitaria H. Meleriui (*H. Möller*, *Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch*, Göttingen, 1911), aiškinusiam juos indoeuropiečių-semitų prokalbe. Gana argumentuotai atmesdamas skolinimo iš indoeuropiečių į semitų ar iš kokios kitos kalbos į indoeuropiečių ir semitų kalbas galimybes ir remdamasis tuo, kad daugelis atitinkamų semitiškų žodžių gali būti lengvai etimologizuojami semitų-chamitų kalbų dirvoje, autorius mano, kad minėtieji žodžiai greičiausiai yra indoeuropiečių skoliniai iš protosemitų – vienintelės neafriškos semitų-chamitų šeimos kalbos. Jeigu ši V. M. Iličiaus-Svitičiaus hipotezė bus patvirtinta, tai ji suvaidins nemažą vaidmenį ir protosemitų, ir indoeuropiečių kalbų senojo fonologinio modelio rekonstrukcijai. Tai gerai matyti ir iš kai kurių šiame straipsnyje pateikiamų lingvistinių komentarų, pavyzdžiui, kad indoeuropiečių kalbose skolinimo metu galėjo būti trys gomurinių priebalsių eilės, balsis *a* ir kt. (žr. 9–10 p.).

Vidinės rekonstrukcijos (struktūriniai) metodai, taikomi, atkuriant priešistorinį senųjų indoeuropiečių kalbų veiksmažodžio morfologinį modelį ir davę gražių rezultatų (plg. kad ir plačiai žinomus L. Renu, J. Kurilovičiaus, T. J. Elizarenkovos ir kt. darbus indų-iranėnų kalbotyros srityje), padėjo atsisakyti indoeuropiečių veiksmažodžio sistemos brugmaniškos schemas. J. Safarevičius straipsnyje „Laiko formantų raida indoeuropiečių veiksmažodžio sistemoje“, toliau plėtodamas šią pažiūrą, mano, kad morfologinė laikų reiškimo sistema atsirado jau savarankiškos atskirų indoeuropiečių dialektinių grupių raidos epochoje, o jos formavimosi pradžia buvo prezenso-aoristo formacijos su pirminėmis galūnėmis ėmimas vartoti aktualiujam esamajam laikui reikšti. Senesnei indoeuropiečių kalbos fazei, kurią gali pasiekti rekonstrukcija, būdinga ne laikų, o kita opozicija – veiksmo (prezenso-aoristo sistema) ir būsenos (perfekto sistema).

Beveik šimtą metų mokslininkai stengėsi iššifruoti karių kalbos įrašus, kurių seniausieji siekia VII–V a. pr. m. e. Tai, matyti, pavyko V. V. Ševoroškinui, kuris straipsnyje „Karių kalba. Dabartinė jos dešifravimo ir tyrinėjimo padėtis“ aprašo ir kritiškai vertina ligšiolines pastangas dešifruoti tuos įrašus, išdėsto savo pritaikytus dešifravimo metodus. Karių įrašų, kurių išliko nedaug – šiuo metu žinoma daugiau kaip 150 didesnės negu 2000 ženklų apimties, – dešifravimas turi svarbią reikšmę indoeuropeistikai, visų pirma hetitologijai, kadangi ši kalba, kaip nustatė V. V. Ševoroškinas, priklausė hetitų-luvių kalbų grupei ir ypač artima buvo likų ir lidų kalboms. Straipsnio gale autorius prideda dešifruotus ir transliteruotus karių kalbos tekstus, karių

žodžių alfabetinį ir atvirkštinį sąrašus, jų raidžių dažnumo lentelę. Čia aprašyta V. V. Ševoroškino metodinė patirtis, be abejo, bus panaudota, dešifruojant nežinomą kitų kalbų raštą.

V. V. Ivanovo straipsnis „Tyrinėjimai anatolinės kalbotyros srityje“ skirtas hetitų žodžio *eja* „amžinai žydintis medis – derlingumo dievo Telepino simbolis“ etimologijai. V. V. Ivanovas šį žodį mėgina sieti su indoeuropietišku amžinumo pavadinimu (plg. lo. *aeuom* „amžius“, go. *aiws* „laikas, amžinumas“ ir kt.).

Straipsnyje „Apie du fonologinius prakrito maharašti modelius“ V. V. Vertogradova, taikydama dichotominę diferencinių elementų teoriją, nustato ir aprašo du fonologinius maharašti – senosios indų poezijos kalbos – modelius, gražiai parodydama, kad, vertinant to ar kito paradigminio modelio tikslingumą, negali būti išleistas iš akių atitinkamas sintagminis modelis.

Kaip žinoma, H. Kraės manymu, baltų toponimika daugeliu atžvilgių priklauso centriniam europiečių arealui, galėjusiam susiklostyti II tūkstantmečio pr. m. e. viduryje į šiaurę nuo Alpių labai artimų tuo metu keltų, germanų, italikų, venetų, ilirų ir baltų tarmių pagrindu. Suprantama, kad baltų ir ilirų kalbinių ryšių reikšmė indoeuropiečių dialektologijai ir etnogenezės klausimams yra labai svarbi. V. N. Toporovas straipsnyje „Keletas ilirų-baltų paralelių toponomastikos srityje“ pateikia ir nagrinėja kelias dešimtis iki šiol nepastebėtų ar neteisingai ir nepakankamai išsamiai interpretuotų toponiminių baltų-ilirų paralelių. Tik pažymėsime, kad lie. *skūpas* (57 p.) yra skolinys iš slavų kalbų, o lie. *Nedzingė* (56 p.) yra pavadinimo *Nedingė* dzūkiškas fonetinis variantas. Straipsnio pradžioje nurodoma išsami baltų-ilirų ryšių tyrinėjimo literatūra.

A. Sabaliauskas straipsnyje „Iš baltų kalbų gyvulininkystės terminologijos istorijos“ nagrinėja beragių galvijų pavadinimus, parodydamas, kad šios rūšies terminologija baltų kalbose labai turtinga. Vienu kitu atveju autorius pasitenkina atitinkamų lietuvių kalbos žodžių sugretinimu, palikdamas juos be tolesnės etimologijos (*kušnas, lušnas*).

V. Mažiulio straipsnis „Prūsų etimologijos pastabos“ skirtas dviejų prūsų kalbos žodžių (*aboros* „Rofė“ ir *abskande* „Erle“) etimologijų detalesnei argumentacijai.

V. Grinaveckio straipsnyje „Dvi lietuvių dialektologijos pastabos“ nagrinėjama kai kurių lietuvių kalbos tarmių fonetikos ypatybių istorija. Ne visi čia keliami teiginiai rimtai argumentuoti ir ne su visais galima sutikti.

Kalbų kontakto tyrinėjimas dvikalbiškumo sąlygomis turi ypač didelę teorinę reikšmę. T. M. Sudnik straipsnis „Pastabos apie lietuvių-baltarusių dvikalbiškumą (Gervėčių tarmės medžiaga)“ ir skirtas šiam klausimui. Nagrinėjama lietuvių ir baltarusių priebalsių fonologinių sistemų sąveika. Straipsnyje konstatuojama, kad baltarusių dialekto fonologinė priebalsių sistema yra stabili, o lietuvių dialektui būdinga diferenciacija (šnekamoji kalba ir dainos). Šnekamoji kalba ypač pasižymi adaptacija prie baltarusių kalbos, čia smarkiai susiaurėjusi lietuvių kalbos priebalsių palatalizacijos sfera, tuo tarpu dainose dar skiriami $r - \widehat{r}$, $t - \widehat{t}$, $d - \widehat{d}$. Palatalinių \widehat{s} , \widehat{z} , \widehat{c} , užfiksuotų E. Volterio ir P. Arumos, T. M. Sudnik jau nepastebėjo (1962 m. gale). Tiesa, tai gali priklausyti nuo labai nedidelės tiriamojo teksto apimties (tik 2000 transkripcijos ženklų) ir informanto. Aprašoma ir baltarusių dialekto priebalsių fonologinė sistema.

Kaip žinoma, osetinų kalba išsiskiria iš kitų indų-iranėnų kalbų grupės tuo, kad kai kurios izoglosos (ypač leksinės) ją arčiau sieja su Europos arealo kalbomis – slavų, tocharų ir kt. V. I. Abajevs straipsnyje „Preverbai ir perfektyvumas“ mano, kad tokia izoglosa, siejančia slavų ir skitų kalbas, kurioms priklauso osetinų kalba, yra perfektyvumo reiškimas preverbais (priešdėliais); ypač čia atkreipiamos akys į priešdėlį oset. *fx-*, sl. *po-*, lie. *pa-*, autoriaus nuomone, atliekantį perfektyvumo funkcijas visose šiose kalbose. Manydamas, kad senosiose iranėnų kal-

bose (Avestos, s. persų) priešdėliai nėra tiesiogiai susiję su perfektyvumu, autorius spėja, kad perfektyvumo reiškimas priešdėliais osetinų ir slavų kalbose yra arealinių skitų-slavų kalbinių kontaktų rytų Europoje rezultatas. 94 psl. ne visai tiksliai pasakyta, kad baltų kalbose priešdėliai virsta darybinėmis vien veiksmo dalelytėmis, kadangi visi čia jie atlieka labai aiškia žodžių darybos funkciją. V. I. Abajevo nuomone, priešdėlių ir perfektyvumo ryšys naujojoje gruzinų kalboje yra osetinų-gruzinų kalbinių kontaktų rezultatas. Kaip perfektyvumo reiškimo priešdėliu plitimo paralelę, autorius nurodo alaus pavadinimą, kuris į gruzinų kalbą atėjęs per osetinus iš rytų Europos kalbų (slavų, baltų, germanų ir kt.). Kitame straipsnyje „Apie slavų kalbų fonemos $\gamma(h)$ kilmę“ V. I. Abajevas kelia hipotezę, kad fonema $\gamma(h)$ slavų kalbose (pietų rusų, ukrainų, baltarusių, čekų, slovakų, lužičėnų-aukštaičių) gali būti skitų-sarmatų kalbos indėlis, kadangi jos paplitimo arealas galės sutapti su skitų-sarmatų kultūros ir toponimikos paplitimo arealu.

Etimologijai, be fonetinio-morfologinio ir darybinio kriterijaus, labai svarbus ir semasiologinis. O. N. Trubačiovas straipsnyje „Tylėti“ ir „tirpti“ kelia naujo tipo semasiologinio žodyno, kuris atspindėtų reikšmių dinamiką, semantikos evoliuciją būtinumą. Toks žodynas turėtų būti alfabetinis semantinių straipsnių rinkinys. Straipsnio gale pateikiami keli semantiniai straipsniai, iš kurių galima susidaryti vaizdą apie O. N. Trubačiovo siūlomo semasiologinio indoeuropiečių žodyno profilį. Straipsnyje reikšmių „tylėti“ ir „tirpti“ evoliucijos pavyzdžiu parodoma tikrai didelė tokio tipo žodyno reikšmė. Pabrėžiamas ir atvirkštinių žodynų reikalingumas.

Likusieji rinkinio straipsniai (G. P. Klepikovos „Slavų ornitologinių pavadinimų, kilusių iš **žblna*, reikšmės“; K. I. Chodovos „Linksnų vartojimas su sintaksiniais veiksmažodžių derivatais senojoje slavų kalboje“; T. V. Civjan „Balkanų kalbų sąjungos vardažodžio gramatinės struktūros tyrinėjimas“) skirti atskiriems slavų kalbų ir rumunų kalbos klausimams.

J. Kazlauskas